

PRVI
DEO

wy o s z x c v b n m ,

Gde se onda skupljaju čovekovi gresi? Da li se zaista skupljaju u njegovom srcu kao teret ili balast u potpalublju broda ili u uskom prostoru pod njegovim mostom?

Dokle taj brod, ma kakav da je, može da izdrži teret i da se održi na površini vode i da pre svega dalje plovi, dokle jedra ideala i vesla volje i kormilo mudrosti mogu da izdrže i da ga vode do luke posle života gde ćemo se susresti s bogom?

I šta će njemu zaista biti važno: jedra, vesla i kormilo koje je čovek izmislio i njima upravljao, veština i požrtvovanje u suočavanju sa opasnostima ili možda samo taj teret grehova?

A zašto je onda stvorio vetrove i vodene struje i zvezde koje kao da nas pozivaju da im se predamo i iskusimo put, ako njega zanima samo to neizdrživo breme koje nosimo i ako će nam samo na osnovu njega suditi?

I zašto je stvorio ljude tako različite, jedne slične velikim lađama, druge slične običnim čamcima, a treće bednim splavovima?

I šta će biti odlučujuće za ishod njegovog suda: ukupna težina tereta ili njegova brojnost u odnosu na zapreminu potpalublja, put koji je čovek prešao u dobru i u zlu ili pokazana hrabrost, fortuna ili vrlina?

Da, eto, fortuna i vrlina: zar nisu ovo darovi kojima u raznim trenucima iskazuje svoju naklonost?

Da li će ikada pokazati da razume da što je brod veći, veća je mogućnost da se natovari gresima koliko i dobrim delima?

Još kao detetu, govorili su mi da će se jednog dana moje srce naći na jednom tasu nepogrešive vage, dok će na drugom tasu sedeti boginja Maat, protivteg lak kao pero koje nosi na glavi i da će ta vaga odlučiti o mom večnom životu. Vaga će se klatiti pred Ozirisom, Totom, Anubisom i pred ostala četrdeset dva egipatska božanstva: svako od njih pitaće me da li sam počinio neki greh i na svaki moj odgovor, vaga će se pomeriti.

Veoma me je pogodilo saznanje šta me čeka i tada sam prvi put osetio kako mi se u umu javljaju prvi znaci odgovornosti: neka vrsta opsesije koja mora da je prosvetljavala, ali u isti mah i zamračivala moje postupke. A onda se javila sumnja.

Već sam znao da ću postati faraon, možda su počeli da mi to govore još kada sam sisao majčino mleko i nastavili su to da mi ponavljaju sve značajnijim rečima kroz čitavo moje detinjstvo.

A onda sam jednoga dana pitao oca da li se i faraonu posle smrti sudi na isti način. Dugo je ćutao, što je u očima deteta izgledalo kao isuviše velika nesigurnost, a onda, kao da želi da je potisne, odgovori sa nekakvom sigurnošću koja mi je izgledala isto toliko uznemirujuća.

„Da, sine moj. Bez sumnje. Naročito će se faraonu suditi kao što je utvrđeno i prema njemu će biti najstroži.“

Ali čim se stvorila prilika za to, postavio sam isto pitanje majci. Pogledala me je, nežno se nasmešila, pomilovala me po glavi, a onda rekla:

„Mali moj, nemoj opterećivati dušu tim problemima. Kad god ti se bude obratila boginja Maat, moraćeš uvek da je slušaš i da joj udovoljavaš. Ako budeš tako radio, bićeš spokojan čovek, ali i pravedan faraon koji neće morati ničega da se plaši.“

Kada mi se ukazala prilika, upitao sam isto i Ptama, prvog Amovog sveštenika, koji je imao najvišu versku vlast u Tebi.

I on mi se nasmešio, ali beše to osmeh mnogo drugačiji od majčinog, i izazivao je u meni nekakav blagi osećaj neprijatnosti. On reče:

„Veliki prinče, budi odan bogu Amonu, poštuj ga, obožavaj ga, budi izdašan prema njemu i on će ti vratiti. U tom velikom trenutku on će biti prisutan i braniće te pred svim bogovima Egipta i učiniće da ti srce na vagi bude lako!“

Ove poslednje reči možda su uticale na moj život, moje ideale i moje izbore. Osetio sam u njima nekakvu veliku dvoznačnost, koja se potom, kada sam opet pričao sa Ptamom, potvrdila i pojasnila. Beše to gotovo predlog i potajni dogovor koji je trebalo da preokrenu zakone boginje Maat kako bih bio spasen na kraju života, a da ja za uzvrat i ubuduće iskazujem безусловnu naklonost prema Amonovom sveštenstvu i njegovim hramovima, to je on hteo da kaže. Jednom rečju, dogovor lukavih oportunisti koji prkose pravdi svojom pokvarenošću, izokreću je i osujećuju svaku nadu u njenu neumoljivost i njenu moć.

Tako sam osetio neodoljivu potrebu da u mislima ponovo prođem kroz ceo svoj život kako bih video gde i koliko sam grešio.

Ali da bih to uradio, treba da stanem pred boga koga sam voleo i u koga verujem ili, ako sam pogrešno izabrao svoj ideal, pred sve bogove Egipta i čitavog sveta, one iste bogove koje sam ja dekretom opozvao, brišući ih, negirajući ih, proterujući ih.

Želim da iznesem svoj život pred samoga sebe i pred one koji će o meni suditi, kao što meni moji činovnici donose makete građevina i nacрте dela koje treba da ostvare da ih ja odobrim ili ne, jednom rečju da iskažem svoj sud.

Želim da zapišem i tako sačuvam od zaborava sve važne trenutke mog života, sva sećanja koja mi pružaju utehu i sva ona koja me muče.

Bilo da o meni sudi Aton, moj jedini bog, bilo da mi sude stari bogovi Egipta, podneću presudu koju budu doneli, prihvaću kaznu,

povinovaću se onome što me čeka, ali želim da zajedno s njima pogledam šta sam dobro uradio, a šta ne.

Nažalost, već duže vreme zdravlje mi je narušeno, te teško čitam i pišem: vid mi je nesiguran i posle samo kratkog napora, glava me zaboli i obuzme me strahovit umor. Zato sam pozvao mog najvernijeg podanika, Merirea, koji je već bio očev pisar. Ja sam ga želeo kraj sebe otkada sam zapazio koliko je ozbiljan, kako temeljno obavlja svaki posao, kako je sklon ćutanju i razmišljanju, kako zna da bude diskretan i povučen kada su u pitanju životne stvari i kako se iskreno priklonio Atonu i koliko mi je odan.

Pozvao sam ga i upitao:

„Merire, da li želiš da budeš ruka koja zapisuje misli tvog faraona, jer je to njemu postalo veoma teško?“

Iznenadeno me je pogledao, ali sam mu u očima video veliku radost koju je moj predlog u njemu pobudio. Onda sam dodao:

„Znaj da će ti biti veoma naporno, jer ću te zvati u bilo koji čas dana i noći da bih ti diktirao mnoge reči. Ali tvoj najvažniji posao neće biti posao pisara.“

Zaćutao sam i pogledao ga. I on je mene gledao i činilo se da je srećan. Pristao je smešeći se, te ga ja očima pozvah da mi odgovori.

„Razumem, moj gospodaru“, rekao je. „Neće to za mene biti težak zadatak, već nenadana privilegija i veoma dobro shvatam da neće biti naporno posvetiti se tom poslu, već držati sve u tajnosti koju takav posao zahteva.“

„Upravo tako. Vidim da si me razumeo. Možeš li se zakleti da sve što budeš čuo i zapisao neće saznati niko na ovome svetu, budući da ćeš ti upoznati najskrovitije kute moje duše i da ćeš po cenu svog života čuvati spise u kojima će biti zabeležene misli tvog faraona?“

I da li ćeš moći slušati reči koje ti budem govorio, a da ti se na licu ne pojavi čuđenje, zaprepašćenje, bol ili bilo kakvo drugo osećanje?“

Dugo i netremice gledao me je u oči, a onda je polagano rekao:

„Da, moj gospodar. Tako mi našeg uzvišenog boga Atona, mog faraona i moje časti, svaka reč koju budeš izrekao biće zauvek izgubljena za svakoga, pa i za mene samoga, kao bronzani predmet bačen u dubine severnog mora. A što se tiče mog lica, ne znam koliko bi moglo da se promeni kada budem slušao tvoje reči. A ako ne želiš da ga vidiš, kada budeš diktirao, stani iza mene, a svaku reč koju ću na papirusu utisnuti ispisace samo jedna ruka, a ne čovek.“

„Hvala ti, Merire“, rekao sam i ništa mu nisam za uzvrat obećao, ali sam duboko u sebi znao da on hoće meni da se oduži, jer sam mu nekada davno dopustio da ispuni najveću želju svog života.

Ali o tome ću govoriti kada se budem bavio svojim gresima.

Naravno, on je osećajan čovek; evo upravo sada, dok mu diktiram ove moje poslednje reči, vidim kako se za trenutak nasmešio, pa odmah snuždio, što je znak da mu srce kuca zajedno sa srcem njegovog faraona.

Mislim da sam imao srećno detinjstvo, ali ne znam tačno koliko je trajalo, ni kada je počelo i završilo se. Možda počinje sa prvim nejasnim uspomenama, a završava se onima koje su pak jasne, neizbrisive i koje su u sećanju ostavile određen ukus. Možda počinje nejasnim snovima, a završava se prvim poimanjem stvarnosti.

Najranije moje sećanje. Vidim sebe kako hodam teturajući se kraj ivice bazena i hitam ka nagim majčinim grudima, a kada sam do njih došao, sećam se da sam osetio beskrajnu sreću, dok je oko mene odjekivao smeh mnogih žena.

Ovo je verovatno prvo sećanje iz mog detinjstva, a na njega se nadovezuje još jedno, koje mu je slično, ali ima drugačiji završetak, a koje označava kraj mog detinjstva.

Imao sam oko osam godina i bio sam veoma živahno dete koje se kretalo samo trčeći, jer dok sam provodio vreme u svetu jednog

mesta činilo mi se da puno toga gubim propuštajući svet nekog obližnjeg mesta, te sam jurio za nekom vrstom sveprisutnosti otežavajući posao onome ko je bio zadužen da me pazi.

Jednoga dana, po završetku dugog časa koji mi je održao jedan dosadni učitelj, izašao sam iz palate Malkata i stao da trčim niz poljanu koja se spuštala ka jezeru na kome sam znao da se nalazila moja majka. Za mnom su šipčila dva stražara zadužena da paze na mene, dok sam pred sobom u daljini nazirao majčino dražesno telo koje se tog trenutka nago pojavilo iz vode. Trčao sam i uzvikivao njeno ime, činilo mi se da ću ponovo osetiti sreću kada se budem pripio uz nju, kao toliko puta do tada, međutim, kada sam stigao na obalu, iz šatora izađe moj snažni otac koji me je, ljut zbog moje vike, uzrujanosti i neobuzdanosti, izgrdio takvim rečima da ih se više ni ne sećam, ali znam da su me one zaustavile i odvojile od mog slatkog cilja što nestajашe iza platna koje su služavke prinele.

To je bilo vreme kada sam sticao prva znanja o državi, o istoriji Egipta, o zaduženjima namesnika, o obavezama faraona, o ustrojstvu uprave i vojske, kao i o pravilima dvorskog života.

Deda Juja naučio me je da jašem, a otac je želeo da ga pratim svaki put kada bi se se peo na bojna kola. Nešto kasnije, sa navršenih deset godina, počeo sam sa vojnom obukom: marširanje kroz pustinju, vežbe za mišiće, korišćenje luka i strele, testovi izdržljivosti i upravljanje pravim bojnim kolima.

Pored toga što sam naučio da čitam i pišem tri egipatska pisma, zahtevalo se od mene da pomalo znam i klinasto pismo i pokoji južni dijalekat.

Uz to, morao sam da s vremena na vreme vodim razgovore sa Hajem o pravdi, sa Amenhotepom o medicini i arhitekturi i sa nekim vojnim oficirima o njihovim vojnim iskustvima.

Imao sam toliko obaveza da su mi potpuno crpile energiju, nisam više stalno trčao naokolo kao pomahnitao, saznao sam šta je to umor,

ali ne i šta je dosada, jer mi je sve to bilo zanimljivo, uključujući i napor, čak i bol kada sam polomio ruku pri padu sa konja.

Imao sam čvrst san, često sam sanjao, a snovi su mi bili nejasni, puni nemira, ali i čari. Jedanput sam zaspao na stolici tokom jedne od onih zvaničnih ceremonija koje su spadale u moje obaveze i bile najdosadnije: kasnije su mi rekli da se otac, videvši me kako spavam, razgnevio, ali da je majka, koja je sedela kraj mene, brzo sprečila njegovu reakciju, dodirnuvši mi ruku i uputivši jedan od onih osmeha koji su sve rešavali.

Nakon desete godine postao sam mirniji i više sklon razmišljanju i dogodile su se u meni nekakve promene koje su mi skretale pažnju sa fizičkog života i sveta stvari na jedan drugi, unutrašnji svet koji je polagano prerastao u misao, a tamo gde nije moglo biti misli, u snažna osećanja koja su nosila promenu i sazrevanje.

Postoje dva primera koja mogu da posluže umesto svih drugih, a to su muzika i zvezde.

Otkada mi je bilo dozvoljeno (ili bolje reći otkada sam bio prisiljen) da prisustvujem ceremonijama i zvaničnim svetkovinama, morao sam da slušam duga muzička izvođenja koja su za mene predstavljala mučnu dosadu. Zvuci harfe, flauta, timpana i sistruma u mom uhu stapali su se u jednu jedinu monotonu pesmu koja mi se u svakoj prilici činila istom, identičnom, nepromenjenom, tako da sam navikao da je čujem, a da je ne slušam i pitao sam se zašto moja majka izgledao tako opčinjena tim zvucima, dok se činilo da su mnogi od prisutnih ravnodušni kao i ja.

Tek pri kraju dvanaeste godine moj se odnos prema muzici iz korena promenio, a to se desilo neočekivano i samim tim bilo je čuderno: jedne večeri dok su nastupale igračice iz Abidosa i čuveni slepi harfista Ibu, muzika me je isprva potresla, a potom očarala. Iznenada sam shvatio da je upućena srcu, a da je uši samo prenose, da su one njena ulazna vrata.

Moja majka, kojoj nikada nije mogao da promakne nijedan izraz mog lica, iako se tog trenutka nalazila daleko od mene, nasmešila mi se kao da je htela da mi stavi do znanja da je shvatila šta mi se dešava, a kako mi je kasnije, kada sam joj prišao, i dalje ćutke upućivala taj nagoveštavajući osmeh, upitao sam je:

„Zašto mi se tek ove večeri muzika učinila lepom?“

„Zato što si porastao, Amenofise. Ni igračice nisi ranije cenio.“

To je bilo tačno. Za trenutak sam se zapitao da li me je muzika dovela do njih ili možda suprotno, ali svako objašnjenje potisla su te četiri reči: zato što si porastao.“

Isto se dogodilo kada sam u tom periodu svog života primetio zvezde. Mnogo puta sam ih video, a možda im se i divio, ali tek mi se jedne letnje noći nebo Tebe iznenada ukazalo u svoj svojoj veličanstvenosti i grudi mi se nadimaše od uzdaha kakav mi se nije oteo ni zbog jednog telesnog napora, niti ijednog osećanja.

Nije mi promakla ni činjenica da postoji jedna značajna veza između žena, muzike i zvezda i onda sam se zapitao da li su možda sve te stvari u suštini samo jedna: ali koja?

U to doba, mnoga pitanja bila su bez odgovora i tako se rodio onaj životni nemir koji samo u neznatnoj meri vremenom preraste u razumevanje, u manjoj meri u pomirenost, a najvećim delom ostaje nepromenjen kao stalna vatra u kojoj sâm život izgara.

Sledećeg dana pitao sam oca da li bih mogao neko vreme da imam časove astronomije umesto geografije stranih zemalja.

„Zašto?“ upitao me je zainteresovan.

„Zato što mi se ne čini da je nebo važno koliko i zemlja.“

„Svakako da je tako, ali upoznajući bogove čovek upoznaje nebo.“

„A možda se i proučavanjem neba mogu upoznati bogovi.“

„Naravno“, rekao je kao da se ne protivi, „ali to je stoga što se bogovi spoznaju proučavanjem svake stvari. U redu, sine moj, slobodno se pozabavi nebom, ali nemoj zaboraviti zemlju.“

Mora da je prošlo još mnogo godina pre nego što sam uspeo da u potpunosti shvatim svog oca. Mladi su kratkovidni, a stariji dalekovidni. Mladi misle da bolje vide neki predmet ako mu se mnogo približe, ali tako ne vide sve ono što ga okružuje, stariji pak udaljujući se uklapaju ga u kontekst vremena i okolnog sveta i tako ono što vide više odgovara istini. Daljina čini stvari pravima, a ne blizina.

Jednog dana, kada sam bio u Gizi, video sam nekog čoveka kako se penje na Veliku piramidu i dok sam ga posmatrao shvatio sam da on može da vidi samo bele ploče koje je pokrivaju, njihove pukotine, a time i prve znake propadanja, ali da ne može da vidi ono u čemu sam ja uživao: Veliku piramidu koja je svojom veličinom i svojim značenjem bila povezana sa pejzažom i nebom.

Nešto slično dogodilo mi se i sa ocem: dok sam bio dete, mogao sam samo da cenim njegovu grubu spoljašnjost, čvrstinu i nepopustljivost, a nisam bio u stanju da spoznam veličinu njegove duše i njegovog položaja.

To što znam da sam ga tada voleo teši me isto koliko me baca u očajanje što znam da sam ga katkad i mrzeo.

Osećao sam da je pored mene, da mi je posvećen i da se brine za mene. Bio je prilježan, pametan i s mukom je skrivao svoju ljubav prividnom strogoćom na koju ga je verovatno primoravalo vojničko vaspitanje njegovog oca Tutmosa IV, dede koga nikada nisam upoznao, ali o kome mi je on često pričao.

Što je više godina prolazilo, to sam mu se ja sve više divio. Divio sam mu se kao ocu, a naročito kao faraonu.

Kada je njegova uloga prešla na mene, kada su se težina i odgovornost vladavine svalile na moja pleća, koja je već pritiskao moj ambiciozni i neuobičajeni ideal, shvatio sam kako je on bio veliki vladar. Trideset osam godina vladavine bez i jedne jedine primetne greške u spoljnoj politici. Trideset osam godina mira, blagostanja i moći Egipta, Egipta kojim je upravljala nesalomljiva pravda, ali gotovo uvek velikodušna, vođena velikim srcem i oštrim umom.

Voleo je stvari koje mene nisu ni najmanje privlačile, sve su bile vezane za fizički svet što je odgovaralo njegovom karakteru, ali ne i mom, a želeo je njima da me približi ili da vidi da barem malo učestvujem u njima. Na primer, voleo je lov: u nekoliko navrata, dok sam još bio dete, video sam ga kako sam ubija bikove i lavove riziikujući sopstveni život i kako odmah potom traži divljenje u mojim očima, ali ga ne pronalazi.

Naročito se sećam jednog lova kome sam prisustvovao.

Na mestu gde se pustinja graniči sa prvim uzvišicama istočno od Kurna i tri-četiri iterua južno od Malkate, hajkači su isterali na čistac jednog lava i uspeli da ga sateraju ka stenama pazeći da im ne pobegne, a onda su poslali glasnika mom ocu koji se nalazio u blizini, te je on leteći na svojim bojnim kolima, na kojima sam se i ja nalazio, stigao do tog mesta u pustinji. Mene su popeli na druga kola koja su se nalazila usred brojne čete strelaca i sa mnom je bio jedan zapovednik koji me je držao oko struka, dok sam se ja nogama oslanjao na lanac kola tako da sam mogao s visine da posmatram šta se dešava. Rekao mi je: „Prince, sada ćeš videti koliko hrabrosti ima naš gospodar, tvoj otac!“

Otac je već bio sišao na zemlju i odmah mu je neko prineo koplja, a on je izabrao četiri-pet, sve jedno duže od drugog, a onda izdao naređenje da se svi povuku, a kako su ovi sporo i nevoljno izvršavali njegovu naredbu, on ih je požurio naređivačkim tonom. Znali su da će biti strogo kažnjeni ako se budu umešali u borbu, pa ipak sam osećao da ne bi dozvolili da izgube svog faraona ako bi se našao u velikoj opasnosti, i u tom smislu je zapovednik koji se brinuo o meni tihim glasom davao precizna naređenja strelcima koji su štitili moja kola.

Nedaleko, na malom kamenom bedemu, nalazila se zver koja je sve posmatrala: veličanstven primerak kakvog u svom životu više nikada nisam video. Gledao je čoveka koji mu se približavao, kao i one druge, brojne, u daljini što su mu ispunjavali vidik. Ogroman i prezriv, nimalo uplašen, shvatio je opasnost i mogao je u par skokova da se popne uz stene i da se spasi udaljujući se sve više, ali je ostao

nepomičan zbog svega onog što se pred njim dešavalo. Nekoliko puta je riknuo. I on je bio faraon, i on je osećao onaj preveliki ponos koji su priroda i sudbina dodelile njegovoj vrsti i zato nije mogao pobeći.

Za razliku od svog neprijatelja imao je tu prednost što nikada nije mislio na smrt, što nije znao za nju i što mu je ne znajući za nju bilo lakše da se s njom suoči; ali protiv sebe je imao usamljenost koju pravi faraon nije poznavao. Nikoga nije bilo iza njega, niti je iko bio spreman da njegovu hrabrost slavi i ostavi u nasleđe. Mogao je samo da se bori, mogao je samo da umre, mogao je sve to da uradi, a da ne stekne slavu, niti izvuče neku korist.

Otac mu se sve više približavao i sve više se udaljavao od mene. Da nije bilo tako, viknuo bih mu da stane, da ne ubija tu divnu životinju, to čudo prirode koje je znalo da iskaže toliko vrlina svojim izgledom i svojim ludim ponosom. Ali da sam ga ja i pozvao iz daleka, on me ne bi mogao čuti, a kad bi me i čuo, ne bi me poslušao i već je bio isuviše blizu lava da bi tako što uradio.

Već. Ta gorka reč mi prođe kroz glavu i zanemio sam kao što će mi se kasnije još nekoliko puta dogoditi. Minut ili kubit koji odlučuju o sudbini, zbog kojih prelaziš prag između mogućeg i nepovratnog.

Naravno da tada nisam video taj prizor očima kojima ga sada vidim i opisujem, tada sam osećao nešto nejasno i mogu reći da je moje srce neobjašnjivo bilo na strani lava, jer nisam sumnjao da će iz te borbe moj otac izaći kao pobednik, ali nikako nisam želeo da taj junak prirode umre.

A on je stajao tamo, nepomičan, izražavajući više nekakvo čuđenje i zaprepašćenje nego krvoločnost po kojoj je poznat, dok mi je kralj lovac, koji je polako napredovao, izgledao neumoljiv i podmukao baš kao i sama smrt. A kada mu se još više približio, lav se preteći pokrenu i tako još malo skрати rastojanje između njih i nekoliko puta riknu izjavljujući da ne želi taj sukob, ali da ne može ni da ga izbegne.

Sve se odigralo neverovatno brzo. Moj otac hitnu koplje tako brzo da je sve iznenadio, a ono se zabode u bok zveri: odmah se videlo da je ostalo da visi i da rana nije bila duboka, ali to je bilo dovoljno

da se životinja razbesni. Lav se preteći zatetura ka njemu, a onda se baci raširenih kandži i razjapljenih čeljusti, ali u isti mah moj otac ustuknu tri koraka i zaustavivši se baci drugo koplje. Nakon kratkog leta ono pogodi lava usred čeljusti baš u trenutku kada je dodirnuo zemlju, tako da se, osećajući da više ne može da ujede, i nepodnošljivo razdražen tim kopljem koje mu se zabilo duboko u usta, zaustavi i okrenuvši se dva puta oko sebe, grčevitim pokretima šape, pokušava da ga se oslobodi. Kada je uvideo da ne uspeva u svom pokušaju, bes koji je njime ovladao postade još veći usled bola koji je osećao, te se dade ponovo u napad noseći sa sobom strašno koplje.

Pojuri napred razjapljenih čeljusti koje bejahu pune krvi i raširi svoje moćne šape, jedino oružje koje mu je ostalo, ali time otvori širok put ka svojim grudima. Za to vreme je veliki Amenofis nepomično čekao, čučnuvši izazivački, i bacivši preostala kratka koplja, zgrabi dugo koplje, i zabivši jedan njegov kraj u pesak sačeka odlučujući skok hitro podigavši i usmerivši vrh koplja ka lavu kako bi se sam na njega nabio. Koplje duboko uroni u lava koji postade žrtva sopstvenog nasrtaja.

Pobednički poklici, uzvici olakšanja i oduševljenja začuše se u gomili vojnika, dok je životinja, strovalivši se na zemlju, jedva micala šape u poslednjim samrtničkim trzajima. A onda joj moj otac mirno zabode poslednje koplje pravo u srce.

Svi prisutni podigoše uvis oružje i stadoše bučno slaviti svog kralja, a meni se plakalo dok me je ogromni zapovednik vodio ka ocu. Kada sam se našao pred njim, pitao sam ga da li mogu izbliza da pogledam lava. Onda me je on otpratio do velikog nepomičnog tela oko koga su se okupili vojnici, sećam se da sam kleknuo i da sam mu dugo milovao zatvoreno oko i izduženu njušku i da sam na opšte čuđenje stao očajnički plakati, jer je moje srce bilo slično onome što ležase preda mnom, a ne srcima ushićenih vojnika.

Sada znam da u mom sećanju ima malo uspomena kao što je ova, tako trajnih i bolnih.

Sa istom strašću i sposobnošću voleo je moj otac da se pokazuje i u vežbama sa lukom i strelom, koje je samo on uspevao da savije. Mogao je sa udaljenosti od sto kubita da strelom probije ploču bakra debljine deset oklopa.

Pored toga voleo je i vojnički život i vojsku, kojoj je posvećivao veliki deo svog vremena, jer se sam brinuo o obuci, a povremeno je i učestvovao u manevrima, s vremena na vreme je priređivao parade, kojima je želeo i ja da prisustvujem, ali iako su sve te egzibicije bile spektakularne, ja nisam delio njegovo oduševljenje i to mu se svakako nije dopadalo, mada me nikada nije za to otvoreno ukorio.

Ali jednog dana načeo je tu temu sa mnom i veoma ozbiljno mi objasnio:

„Vojska je jedna od najvažnijih poluga države. Ja želim da bude hitra i moćna, spremna za svaki poduhvat na svakom mestu i u svakom trenutku, ali je moj pravi san da je nikada ne upotrebim, da ne moram nikada da je upotrebim. Ne želim da proširim Egipat, nikada neću povesti osvajački rat, jer ne postoji nikakva potreba za tim – već smo prilično veliki, prilično moćni, mnogi nas poštuju i dive nam se. Tokom svoje vladavine uspevao sam da očuvam mir i nadam se da će tako ostati do kraja, a to je moguće upravo zbog toga što postoji vojska kao što je naša, za koju smatram da je zaista neprevaziđena.

Vojska je veoma složen deo države, jer ne postoji samo u fizičkom smislu, već i kao veoma moćna ideja u umu samih vojnika, svih Egipćana, i što je najvažnije, umu stranaca.

„Veruj mi, samo postojanje te moći, jednostavno samo njeno postojanje čuva mir Egiptu!“

Posle mnogo godina, a to beše nedavno, Amenhotep mi je rekao nešto veoma slično i tako me podsetio na te očeve reči i tada sam se upitao ko je od koga to naučio, otac od Amenhotepa ili obrnuto.

Vojnici su obožavali moga oca i on je mogao od njih da traži bilo kakvu žrtvu, pa ipak se uvek klonio svakog iskušenja da potraži slavu upustivši se u neko lako osvajanje van naših granica. Zahvaljujući

svojoj mudrosti, po kojoj se razlikovao od ostalih vladara, toliko se brinuo o spremnosti svoje vojske koliko i da očuva mir Egiptu.

Pošto je obožavao svoje ljude, uvek se trudio da osete da je tu, ponašao se ne samo kao da im je prijatelj, već kao da je jedan od njih, često je razgovarao sa zapovednicima i vojnicima kako bi saznao šta im je potrebno, tako da im život više nije bio težak kao u neka ranija vremena.

Na primer, kada je imenovao Amenhotepa za lekara mladih gardista, postavivši ga kao čelnog čoveka za regrutaciju, pobrinuo se da se ta praksa odvija novim metodama koje su predviđale odabir svakog pojedinačnog muškarca na osnovu njegovih fizičkih i mentalnih sposobnosti. Ovim i mnogim drugim brojnim i promišljenim merama, koje su se ticale ne samo trupa, već i materijala, logistike, brodova, snabdevanja vodom i hranom, velikih utvrđenja na jugu i u našim gradovima na istoku, uspeo je da stvori najmoćniju vojsku na svetu, olakšavši napore vojnicima i poboljšavši njihov učinak.

Ali postojala je još jedna stvar kojoj se moj otac posvećivao sa zadovoljstvom, istina drugačijim, ali podjednako jakim, a to je bio njegov harem.

Ni meni ni mojim sestrama nije bio dozvoljen pristup haremu i možda je baš zbog toga taj deo palate Malkata budio našu radoznalost. U njemu su živele pojedine žene plemenite krvi vavilonskog, mitanskog i asirskog porekla, pojavljivale su se u javnosti za vreme svetkovina i zvaničnih proslava, a najčešće kao družbenice moje majke.

Sve one bile su plod diplomatskih pregovora zahvaljujući kojima su postale faraonove žene, iako u podređenom položaju u odnosu na veliku kraljevu ženu. Neke od njih bile su veoma lepe i često su nosile gizdave i otmene haljine iz svojih zemalja, što mi je katkad izgledalo preterano, čak i smešno, ali kada su pratile moju majku na bazen ili na obalu jezera onda su se pojavljivale nage i ja sam ih sve krišom izdaleka posmatrao.

Nije se činilo da je Tija ljubomorna na njih kada bi moj otac na par dana nestajao u njihovom odajama, dok je mene to gotovo vređalo; izgledalo mi je kao da je to uvreda za moju majku i zato sam prema njemu osećao snažan, mada prigušen bes.

Tako sam to ludo proživljavao i smatrao svojim problemom, dok za njih on nije ni postojao. Bio sam isuviše mali, zbog toga sam preuveličavao pitanja osećanja mešajući, budući da su mi još bili strani, naklonost, ljubav i seks, i od svega pravio problem ličnog posjedovanja. Nisam video ili nisam razumeo ono što je bilo iza mog oca i moje majke: tradicija i običaji, iskustvo i sve ono što je poticao od poznavanja sveta i duge upotrebe srca koja čini sve relativnijim i promenljivijim.

Ja sam već postao drastičan i strastven, nepopustljiv i nimalo milostiv, tako da sam zamrzio oca, zato što je imao toliko žena koje su počele da remete moj mir i moj san. Slika moje majke, to njeno prisustvo u našim životima, u mom srcu činila je da sve bude zbrkano: nežno, a u isti mah i mrsko, čisto i mutno. Zapravo, bilo mi je još gore kada bih ga video da ulazi u njenu sobu: nije to bila zavist, već jedna njena bolnija varijanta, bila je to ljubomora koja mi je probadala srce kao duga igla, bila je to patnja koja me je utoliko više uznemiravala ukoliko nisam mogao o njoj da govorim.

Znao sam da se vole i zbog toga je moja ljubomora bila još neopravdanija i apsurdnija. Bunio sam se protiv sebe samog, ali i protiv oca, kada bih pomislio da našu pažnju poklanjamo drugim ženama, te postajemo neverni i time krivi, a ta krivica nije se na kraju ticala samo nas dvojice, već se svaljivala na čitav muški rod. Sva ta prezira vredna nevernost koja je oduzimala dubinu propovedanim osećanjima, ta bedna muška nevernost.

I još jedna stvar koja se tiče harema i onih što su u njemu živeli: postao je važan na dvoru i u našim mislima, kada je, ja sam tada

imao oko jedanaest godina, jedna princeza koju je Amenofis dobio za ženu od mitanskog kralja, rodila sina. Dali su mu ime Smenhkare i pošto je bio drugi kraljev sin, a majka mu bila kraljevskog roda, priznali su ga za drugog prestolonaslednika, odmah posle mene. Činilo se da je taj događaj veoma veselio mog oca koji je oduvek želeo još jednog sina, dok mi se činilo da je majka pomalo uznemirena, iako je pokazivala da je jako zainteresovana za detence i njegovu majku, sa kojima je počela da se i zbližava. U stvari, kako mi je to i ona sama priznala mnogo godina kasnije, nije bila ljubomorna, već zabrinuta, jer, kako mi je rekla, u kraljevskoj kući uvek je bolje da prestolonaslednik nema oko sebe druge moguće pretendente, iako su mu oni očigledno podređeni.

Što sam ja više rastao, moj otac je sve više pokazivao želju da sa mnom razgovara i da bi je ispunio, koristio je svaki naš susret. Isprva mi je to gotovo smetalo, jer sam ponekad osećao da su ti razgovori neka vrsta zamke i plašio sam se da bi moglo da ispliva neko strogo mišljenje o meni, ali kasnije, pošto sam osetio zadovoljstvo kada bismo razmenjivali mišljenja i pošto sam zapazio sa kolikim poštovanjem sluša moje reči, ti susreti postali su i za mene prijatan običaj.

Tek sam bio napunio trinaest godina, kada sam sa njim poveo prvi ozbiljan razgovor, kao prava odrasla osoba. Jednog dana desilo se da sam veoma negativno govorio o Ptamu rekavši da je odvratna osoba. On me je tada radoznalo pogledao i sećam se da mi je zatražio da mu obrazložim svoje mišljenje i pošto sam se upustio u objašnjavanje bez ustručavanja, veoma sigurno i strastveno, video sam da me pažljivo sluša i na kraju ne da se samo u potpunosti slaže, već je izgledalo da ga i oduševljava trezvenost mog rasuđivanja.

Kada sam završio, on je i dalje ćutao i nastavio da me zadivljeno gleda kao da me još sluša. Upravo tog trenutka osetio sam da me gleda na nov i drugačiji način i da sam ušao u politički život zemlje.

Ništa drugo nas ne može navesti da verujemo u sebe, kao kada vidimo da nas cene oni kojima se divimo, a upravo to mi se dogodilo tog trena, ali taj osećaj nije mi mnogo skrenuo pažnju sa onoga što je potom rekao:

„Ne predstavlja problem on sam po sebi, jer je naposljetku samo prosečan čovek, već ono što za njim raste. Moć Amonovih sveštenika nepodnošljivo se povećala. Amonovi hramovi i gazdinstva predstavljaju ostrvca njihove vlasti koja se nezadrživo šire i stvaraju u Egiptu strani posed.

Njihovo bogatstvo je ogromno i još će se uvećavati i uskoro će premašiti bogatstvo celog Egipta.

Zakonske i administrativne privilegije koje su im nekada davno poverene, kao i one koje su prigrabili, stvorile su od njih nadmenu klasu i njihova moć sada sve više prkosi državi.

Sve to počelo je za vreme vladavine mog oca, Tutmosa IV, a možda i ranije, i od tada se prestano razvija.“

A onda ja, ne birajući reči, naivno, što se moglo opravdati mojim nezrelim godinama, ali što je bilo umesnije nego što sam mislio, iznenada ga upitah:

„A ti, oče, šta si uradio da to sprečiš?“

Odmah sam shvatio da je to pitanje pogodilo pravo u cilj, i gotovo sam se pokajao zbog nepromišljene surovosti kada sam video da mu je bilo neprijatno. Rekao mi je da je pokušavao da Ptamu i njegovim sveštenicima pošalje poruke da se sve više od njih udaljuje: naložio je da se kraljevska palata sagradi zapadno od Nila, daleko od njihovih hramova, uporno se udaljavao od Tebe dugo boraveći u Memfisu, nazvao je najveći i najlepši egipatski brod svih vremena po bogu Atonu i postavio je ovog boga iznad Amona u pojedinim religioznim ceremonijama.

Mora da sam izgledao razočarano, jer je on počeo da mi priča o jednom događaju koji se odigrao godinu dana pre toga, kada je jedna delegacija zemljoradnika koji su imali zemljišne posede južno

od Tebe zatražila da je primi. Dogodilo se da su se, zbog siromašne letine usled dva nedovoljna plavljenja Nila, ovi radnici našli u teškoj ekonomskoj situaciji, jer kako su im prihodi iznenada opali, nisu imali dovoljno sredstava da isplate nadničare i da kupe dovoljno žita za sledeću setvu. Onda su odlučili da traže zajam i s tim naumom uputili su se u Amonov hram u Karnaku gde su znali da je jedan sveštenik zadužen za upravu spreman da učini nešto po tom pitanju.

Zajam im je odmah bio odobren, ali sa preteranom kamatom od sto odsto. Seljaci, budući da su ih pritiskale njihove neodložive obaveze, prihvatiše, ali sledeće godine, kada su morali da isplate ugovorenu sumu, shvatiše da prihod od letine, iako uobičajen, nije bio dovoljan da bi ispoštovali dogovor. Onda su se uputili svešteniku kako bi se sa njim ponovo nagodili, ali ovaj, pozivajući se na dogovor koji su seljaci nepromišljeno potpisali, ostade nepopustljiv. Ali praveći se da ih razume, predloži im da razreše tu situaciju prodajom svojih poseda hramu: za uzvrat će im biti oprošten dug i dobiće manju sumu novca, dok bi oni lično, kao i članovi njihovih porodica, postali podanici hrama. Tada izloži sve prednosti koje bi kao podanici uživali. Neki su bili spremni da to prihvate, neki su želeli da i dalje pregovaraju, dok neki pak nisu nameravali da se pomire s tim, jer su u svemu tome videli gubitak slobode i imanja koje su stekli i uvećavali njihovi preci. Na kraju je prevagnulo njihovo mišljenje i odlučiše da zatraže da ih faraon sasluša kako bi im pomogao.

Rekavši to, moj otac se nasmeši gledajući me kao da želi da pobudi moju radoznalost.

„A šta si onda učinio?“

„Primio sam i saslušao te seljake, zatražio sam da mi pokažu ugovor kojim su se strašno obavezali, a onda sam sazvaao Vrhovni sud pravde kome sam ja predsedavao i pozvao vrhovnog sveštenika hrama i optuživši ga za zelenašenje na štetu slobodnih egipatskih građana uklonio sam ga sa položaja sveštenika i osudio na godinu dana prinudnog rada u sinajskim rudnicima. Hramu sam dozvolio

kamatu od pet odsto na pozajmljen novac, a u isto vreme mu izrekao kaznu od trideset srebrnih debena za nezakonitu trgovinu u Amomovo ime. Uz to sam Ptamu izdao dekret koji je propisivao da će svaka pozajmica sa kamatom većom od one koja se smatra zakonskom biti proglašena za krivično delo i kažnjena i da smatram da je on direktno odgovoran za to.“

Onda sam se nasmešio, dok me je otac zadovoljno gledao.

„A kako se pravdao Ptam?“

„Rekao je da ništa nije znao o tome, da je iznenađen koliko i ja i da mu se moje odluke čine pravednim. Ali kada sam objavio u javnosti odluke suda, došao je da se žali da javno saznanje takvih stvari može da se ne dopadne Amonu, jer narušava ugled njegovog sveštenstva. A ja sam mu onda odgovorio da se Amonu više od toga ne dopadaju izvesni njegovi sveštenici.“

Uprkos svim ovim postupcima, od kojih je međutim samo ovaj poslednji imao konkretni, a ne simbolički značaj, otac je rekao da je nezadovoljan politikom koja je trebalo da ograniči preveliku moć Amonovog sveštenstva. Još je želeo da dela, i to energičnije, protiv ovih sveštenika, da pre svega smanji njihovu skandaloznu ekonomsku moć koja im je dozvoljavala da imaju ogroman uticaj na narod. Ali oni su imali neverovatnu sposobnost da prikažu taj uticaj i svu moć kao izraz naklonosti koja potiče direktno od božanstva, tog boga Amona koji se, kako se čini, tokom poslednjeg veka uzdigao na tebanskom nebu više od svih drugih bogova.

Kao što je Ptam pokušao da učini sa mnom kada sam bio dete, tako su oni postupali sa ljudima u Tebi obećavajući im spasenje ako budu pokazali da su odani Amonu, a konkretnije njegovim sveštenicima, priložima i žrtvama. Iza svetosti božanske figure i mističkog propovedanja za koje je narod mislio da moralno uzdiže dušu, krili su namere i dela čiji je cilj bio stalno jačanje njihovih svetovnih moći.

„Amon se mnogo poštuje, a njegovo sveštenstvo ima mnogo sledbenika“, završavao je otac, „a to me umnogome ograničava da slo-

bodno delam i primorava me da budem oprezan i da ne žurim, te su mi ruke očito vezane. Mislim da je jedini način da im se suprotstavimo poštovanje drugih božanstava, ili bolje rečeno, da na tebansko nebo uzdignemo nekog drugog boga koji bi bio protivteža Amonu. Zato što ono što je istinito u Tebi pre ili kasnije postane istina za ceo Egipat.“

„Oče, jesi li zato tako često sve podsećao na onog zaboravljenog boga Atona?“

„Da. Voleo bih da ga narod ponovo poštuje. Zato što je on sunce i tačka. On je sunce koje su Egipćani oduvek obožavali. On nije Hepri, sunce koje kao skarabej izlazi iz zemlje u zoru, nije ni Ra, vrhovni bog podneva, niti Atum, bog faraonskog lica koji simbolizuje sunce na zalasku. Aton je sunce i tačka, ono što bi bilo spajanje svih solar-nih božanstava koje u sebi čuva osećanja svih Egipćana. Mogao bi da bude protivteža Amonu.“

Kada je izgovorio te reči, začutao je utonuvši u misli, a onda je dodao:

„Vratiću državi celokupnu vlast, ali potrebno je vreme i opreznost. Možda neću imati dovoljno vremena, možda ćeš ti morati da nastaviš tim putem. Teško je, mnogo je teško pregovarati sa ljudima, poniznim i moćnicima, a u isto vreme i sa bogovima. Samo pravi faraon to može.“

To je za mene bio veoma važan dan.

Ne samo da sam se prvi put slobodno izražavao pred ocem i da smo pažljivo i sa interesovanjem slušali jedan drugoga, ne samo da sam prvi put iskazao svoje mišljenje o državnim stvarima i da sam uspeo da shvatim i prodrem u događaje i ličnosti približavajući se realnosti koja me je okruživala i onoj koja me je čekala, već sam naročito posle tog razgovora bio sklon da razmišljam o svemu onom